

## ЕКСПОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА РИНКУ ОВОЧІВ

**САКУН А.Ж., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,  
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Розглянуто експортну діяльність галузі овочівництва. Розкрито особливості формування зовнішнього та внутрішнього ринку овочів, основні напрями перспектив і підвищення експортного потенціалу галузі. Обґрунтовані пропозиції щодо організації підвищення експортної спрямованості галузі.*

*We consider the field of vegetable exports. The features of the formation of internal and external market vegetables, main directions and prospects for increasing export potential. Reasonable suggestions for improvement of export oriented industries.*

**Постановка проблеми.** Овочевий бізнес України є одним із сегментів агропромислового комплексу, що найбільш динамічно розвивається. Незважаючи на те, що цей сектор, як і раніше, не входить до числа пріоритетних, практика свідчить, що його розвиток дає можливість набагато успішніше вирішувати економічні та соціальні проблеми села, ніж підтримка тих секторів, які зараз для уряду є пріоритетними, а саме: зерновий, цукровий і м'ясо-молочний.

Відмінною рисою овочевого бізнесу України є практично повна відсутність експорту свіжої плодоовочевої продукції, що робить цей ринок дуже уразливим і нестабільним. Причиною такої ситуації є відсутність у більшості виробників технологій післязбиральної доробки, зберігання й упакування продукції, які б відповідали вимогам часу і закордонних покупців. Крім того, як і раніше, занадто велика частина продукції виробляється в присадибних господарствах, а кількість професійних виробників овочів відкритого ґрунту продовжує залишатися порівняно незначною, що утруднює формування оптових партій однорідної за якістю свіжої овочевої продукції.

Експорт є основою формування валового продукту держави. Важлива складова українського експорту це саме експорт сільськогосподарської продукції, зокрема овочевих культур. Сучасний стан експортної діяльності аграрних підприємств не в повній мірі сприяє підвищенню виробничого потенціалу та зміцненню фінансово – економічного стану даної галузі. Серед основних причин низького рівня експорту з України можна виділити нестабільну економічну ситуацію в державі, яка впливає на ефективність овочевого ринку, який у свою чергу залежить від раціонального поєднання

виробництва, переробки, зберігання і реалізації овочів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Економічними проблемами овочівництва та формування ринку даної продукції в Україні займалися В.Я. Амбросов, Т.Є. Кучеренко, П.М. Макаренко, В.О. Муковоз, В.В. Писаренко, В.П. Рудь, П.Т. Саблук та ін. Проте аспект дослідження регіонального ринку овочевої продукції у кризовий період залишається не достатньо вивченим. Рівень сформованості та функціонування ринку овочевої продукції в значній мірі впливає на економічну ефективність овочевого виробництва.

Тому саме пошук науково - обґрунтованих засобів покращення експортної діяльності в аграрній сфері зумовлюють необхідність визначення перспективних напрямів розвитку експорту овочевої продукції.

**Формулювання цілей статті.** Дослідження сучасного стану експортної діяльності овочевого ринку Херсонської області, аналіз існуючих проблем, які впливають на розширення експортної діяльності на ринку овочів, виділення напрямів і важелів їх вирішення.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Україна входить до числа провідних світових виробників овочів відкритого ґрунту. Основні площі культивування овочевих культур сконцентровано в регіонах із найбільш сприятливими умовами для їхнього вирощування.

В розміщенні овочевих культур можна прослідкувати зональну спеціалізацію. На півдні України в суспільному секторі переважно вирощують: томат, цибулю на ріпку, зелений горошок, перець, баклажани, тобто овочі, які є основною сировиною для первинної переробки в господарствах і на консервних комбінатах (заводах), більшість яких розташована саме в південних областях. Крім того, південна зона й надалі залишиться основним виробником томата, цибулі, перцю, баклажанів для завезення в західні та північні області України.

Зокрема, протягом останніх 5 років, основна маса помідорів і цибулі ріпчастої надходить на ринок із господарств Донеччини, Дніпропетровщини, Миколаївщини, Херсонщини, Запорізької області та АР Крим; огірків – з Дніпропетровської, Запорізької, Полтавської, Черкаської та Херсонської областей; капусти – зі Львівської, Київської, Харківської, Дніпропетровської, Полтавської областей (ранньої – із Закарпаття, Криму та Одещини).

Україна вже сьогодні входить у першу сімку світових лідерів за валовим виробництвом овоче-баштанної продукції, а у розрахунку на душу населення займає дев'яте місце у світі. Медична норма споживання населенням овочів виконується в Україні лише на 70-80%.

У залежності від регіону українець споживає щороку від 85 до 100 кг овочів. Зокрема, за статистичними даними, середній українець споживає на рік лише 2,5 кг помідорів, у той час як населення Європейського Союзу - 23 кг (на одну людину), а Сполучених Штатів Америки - 33 кг. Це є прикладом того, які у нас є ще величезні потенційні можливості для виробництва й збільшення експорту [4].

Спостерігаючи географію надходження на світовий ринок овочевої продукції можна відмітити, що в Європі основним ринком для імпорту є Німеччина, а основними постачальниками – Туреччина, Іспанія та Італія.

Найбільшим світовим експортером свіжих овочів, найперше помідорів і цибулі можна вважати США. Частина овочів ЄС імпортує з Південної Африки, Марокко, Чилі, Аргентини, Нової Зеландії, Туреччини та Ізраїлю.

Вітчизняні виробники вже навчилися вирощувати овочі не гірше за зарубіжних колег, але досягти максимальної інтенсифікації виробництва заважає невміння займатися кооперацією та реалізацією. Особливо це стосується ланок виробництва – переробка, виробництво – зберігання, виробництво – збут і переробка – збут. Так склалося, що виробництво овочів в загальному ланцюгу „виробництво – переробка – збут” працює в нерівноправних умовах з іншими двома, які диктують попит і ціни на вироблену продукцію.

Овочева галузь не може функціонувати без добре розвинутої переробної промисловості, яка зазнала деяких перетворень під час переходу до ринкової економіки. Скорочення виробництва овочів, нестабільна законодавча та податкова бази, неплатоспроможність підприємств і населення, застаріла техніка та технології, розрив між виробниками овочевої продукції та переробними підприємствами призвело до нестабільної роботи та занепаду овочепереробних підприємств. У них немає договірних відносин на сировину з сільськогосподарськими підприємствами.

Експорт плодоовочевої продукції залишається дуже привабливим каналом збуту продукції для великих господарств, оскільки обсяги експорту становить лише близько 2% загальної кількості виробленої продукції, а експортні ціни, що ненабагато вищі за роздрібні на таку саму продукцію на внутрішньому ринку дають змогу досягти високого рівня рентабельності [5].

Завдяки виходу на зовнішній ринок сільськогосподарські товаровиробники отримують додатковий прибуток, обчислюваний як різниця між світовою і внутрішньою ціною за мінусом витрат, що супроводжують відправку продукції на експорт.

На сьогоднішній день можна зазначити, що основними зовнішніми ринками для експорту овочів є Росія, Білорусь, Литва, Латвія, Польща наряду з ними ринки країн Західної Європи залишаються перспективними напрямками. За останні 5 років експорт овочевої продукції до Росії аграрії наростили в 17 разів. Відтак, Україна увійшла до сімки найбільших постачальників агропродукції, випередивши такі країни, як Іспанія, Єгипет, Бельгія, Франція та Німеччина.

Зауважимо, на сьогоднішній день виручка вітчизняних експортерів сягає 80 млн. дол. США. Україна переважно експортує тепличні овочі, зокрема, томатів - майже на 47 млн. дол. США та огірків на 14 млн. дол. США. Значною, але поки нестабільною статтею експорту є цибуля ріпчаста. Зростають поставки овочів борщового набору та замороженої продукції [1].

Високий урожай овочів, який цього року зібрано в Україні, обернувся справжньою проблемою для фермерів і поставив під сумнів можливість продовження роботи в майбутньому сезоні. Низький рівень цін на українські овочі все ще значно перевищує вартість овочів у сусідніх країнах, таким чином позбавивши українських виробників шансу експортувати надлишок і відшкодувати свої збитки.

Українським фермерам належить нелегке завдання – експортувати надлишкові обсяги продукції, щоб зняти напругу з внутрішнього ринку. Проте експорт цих продуктів буде можливий тільки за умови наявності конкурентної ціни, так як за якістю України поки не має ніяких переваг перед Польщею і Голландією.

Активний експорт овочів – гостра необхідність для українських фермерів. В даний час всі вони без винятку відчують проблеми зі збутом продукції. Через нераціонального розширення площ, сприятливих погодних умов урожай овочів у цьому сезоні в Україну за багатьма позиціями рекордний, і в умовах надлишку ціни впали нижче рівня собівартості. Збалансувати ринок можна було б, налагодивши поставки на експорт, в тому числі в Росію, яка в останні роки була одним з основних покупців української плодово-овочевої продукції, проте, як виявилось, надлишок овочів є не тільки в Україні, а й у сусідніх країнах – традиційних ринках збуту і конкурентів. Так, затоварені овочами і Російська Федерація, і країни Євросоюзу.

Активний експорт овочів за кордон – практично єдиний спосіб розвантажити ринок і підвищити закупівельні ціни. Проте шанси на це невеликі, стверджують експерти.

Однак, не дивлячись на таку ситуацію, за перше півріччя 2011 р. експорт овочів з України зріс на 56,1%, до 54610,6 тис. дол. США.

Імпорт також зріс, щоправда, значно менше – на 4,5%, до 102930,4 тис. дол. США. Варто відзначити, що імпорт овочів у грошовому вираженні майже вдвічі перевищує їх експорт [1].

За даними експертів ринку, експорт овочів борщового набору з України в 2010 р. і в 2011 р. сильно зріс у порівнянні з минулими роками. На початку поточного року Україна дуже активно експортувала овочі в Російську Федерацію, де через минулорічну посуху спостерігалася істотна нестача пропозиції овочів і ціни на них були вищими, ніж в Україні. Основні експортні позиції серед овочів займали тепличні помідори й огірки. Також постачалися, але в значно менших обсягах, картопля, буряк, морква.

Разом з тим, виробництво овочів в Україні кожного року укрупнюється, що дозволяє формувати великі оптові партії для постачання на зовнішні ринки.

При цьому рентабельність виробництва овочів набагато перевищує рентабельність виробництва зернових культур, які займають левову частку в структурі експорту продукції сільського господарства.

Однак більша частина (у цілому близько 80 %; по огірках – 90 %, по томатам – 65-70 %) виробництва овочів у країні й досі зосереджено в приватних господарствах населення.

Україна за сім місяців 2011 р. збільшила експорт овочів в 2,3 рази – до 125 тис. т. Минулого року було імпортовано на даний період 182 тис. т овочів, цього року – 150 тис. т. Експортовано в минулому році за аналогічний період – 53 тис. т, в поточному році – 125 тис. т. Тобто баланс експорту та імпорту овочів приблизно на одному рівні [1].

У структурі виробництва овочів за регіонами перше місце у 2011 р. належить саме Херсонській області, де зібрано майже 11,4 % (1123,8 тис. т) загальної кількості овочів [2].

Виробництво овочів зосереджене в основному в центральному і південному регіонах навколо міст Херсона, Скадовська, Каховки і Нової Каховки, а також навколо Генічеська (87% від обласного обсягу виробництва). Тут, як правило, овочеві культури розміщуються тільки на зрошуваних землях. Вагомі приклади використання краплинного зрошення та отримання високих врожаїв окремими сільгосптоваровиробниками області істотні. Приватне сільськогосподарське підприємство «Органік Систем» Голопристанського району отримало томатів на площі 1020 га по 850 ц, Фермерське господарство «Інтегровані Агросистеми» Цюрупинського району отримало томатів на площі 270 га, відповідно

800 ц, Фермерське господарство «Акант» Каховського району отримало томатів на площі 100 га – 700 ц та цибулі на площі 100 га – 600 ц, Фермерське господарство «Юг» Каховського району отримало цибулі на площі 115 га – 740 ц, Фермерське господарство «Михайлово» Скадовського району отримало томатів на площі 35 га по 680 ц.

Із збільшенням об'ємів виробництва продукції рослинництва, збільшується їх експортний потенціал. За підсумками 2011 р. об'єм експорту цієї продукції по області склав 94,2 млн дол. США порівняно з попереднім звітним періодом збільшився на 35,4 млн дол. США. При цьому обсяги експорту овочів та плодівих становили 20,8 млн дол. США (на 3,4 млн. дол. США більше 2010 р.), продуктів переробки овочів – 5,5 млн. дол. США [2]. При цьому площа, зайнята під овоче-баштанними культурами складає лише 5,7 % від загальної площі ріллі по області. Тобто кожен гектар цієї площі в рослинництві дає у 7 разів більше валової продукції, ніж гектар, зайнятий під іншими сільгоспкультурами.

Географічне розташування Херсонської області відкриває великі можливості для економічного обміну, розвитку прикордонного співробітництва та розширення соціальних, економічних і політичних зв'язків. Таким чином, Херсонська область залишається експорторієнтованим регіоном.

Характерною особливістю ринку овочів є недостатньо висока їх якість і досить обмежений асортимент, відсутність зручної для споживача розфасовки і упаковки. Для ефективного функціонування ринку овочевої продукції та одержання належних прибутків, зокрема і від експортної діяльності, необхідно орієнтуватись на розширення асортименту овочевих культур; чітке дотримання сівозмін; виробництво тієї продукції, яка користується попитом на ринку; підвищення якості виробленої продукції за рахунок впровадження комплексної системи управління нею, стандартизації та сертифікації; організацію ефективного її зберігання й транспортування; реалізацію овочевої продукції в період найвищих цін реалізації.

**Висновки.** Для успішного завоювання позицій на світовому ринку необхідно вдосконалювати технології вирощування із запровадженням передового досвіду та використання усіх останніх досягнень науково-технічного прогресу. Розвивати організацію ринку овочів із запровадженням реформ та державного регулювання, особливо в частині приведення чинного законодавства України до міжнародних та європейських вимог. Відсутність державних інституцій створює негативний вплив на стан національної економіки, значно

погіршує насичення споживчого ринку вітчизняними товарами і, як наслідок, європейського ринку власною продукцією.

### **Література.**

1. Підсумки збору врожаю основних сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

2. Головне управління статистики у Херсонській області: виробництво основних сільськогосподарських культур у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ks.ukrstat.gov.ua/content/view/76/225/>

3. Кучеренко Т. Ринок овочів і баштанних культур в Україні: поточна кон'юнктура і прогноз / Т. Кучеренко // Пропозиція. – 2008. – № 12. – С. 46- 49; – 2009. – № 1. – С. 52-56.

4. Рудь В.П. Значення овочевого ринку в продовольчій безпеці України / В.П. Рудь // Вісн ХНАУ Сер. «Економіка АПК і природокористування» – 2009. – № 11. – С. 363-368.

5. Сікачина О.В. Агропромисловий розвиток України – криза невикористаних можливостей / О.В. Сікачина // Економіка АПК. – 2011. - № 3. – С. 16-23.

6. Сучасні технології виробництва та маркетингу сільськогосподарських культур: Проект розвитку агробізнесу в Україні / А.Ю. Андрюшко, С.В. Бочаров, О.І. Вароді та ін. – К.: IFC Sida, 2002. – 146 с.